

Medieinstitutet Fojo

50

**1972–2022 →
Historia och framtidsutsikter**

KORTRAPPORT
INGELA WADBRING
2022

Att fortbilda journalister för att stärka demokratin

I 50 år har Fojo förvaltat det högtidliga uppdraget att fortbilda journalister. Man har haft örat mot marken för att förbli relevant och kunna erbjuda det som både de enskilda journalisterna och medieföretagen behöver.

Vid Fojos start hade i princip inga journalister någon särskild utbildning; de ansågs inte kunna lära sig yrket på något annat sätt än genom att arbeta på tidning. Idag har i princip alla journalister utbildning, men behovet av fortbildning är lika stort som för femtio år sedan. Den klausul som finns i avtalet mellan Svenska journalistförbundet och Medieföretagen är unik genom att den ger journalister rätt att själv välja sin fortbildning och få lön under den tid som utbildningen pågår.

Utbildningarna gäller både personlig utveckling och ren sakkunskap. Under senare år har emellertid verksamheten vidgats radikalt, och även om utbildningsverksamheten fortfarande är central så finns många andra resurser att tillgå. Ett av Fojos största problem är att många i mediebranschen – framför allt på chefsnivå – har en daterad kunskap om verksamheten som bedrivs, och om hur den bedrivs.

Trots att kritiska röster om Fojo nästan saknas, finns ändå en tydlig utvecklingspotential: att uppdatera omvärlden om sin verksamhet så att användningen av alla resurserna ökar, och att hjälpa branschen att ta tillvara den kunskap som kursdeltagare kommer hem med.

Utbildningarna

EFTER NÅGRA TREVANDE steg på 1970-talet med ett tiotal kurser per år, kom verksamheten i gång ordentligt redan i skiftet 1970/80-tal. Då gavs ett 40-tal kurser årligen på plats i Kalmar. Antalet kurser i Kalmar har minskat på 2010-talet, men i stället har utbildningsverksamheten utanför Kalmar ökat. Regionala kurser och seminarier runt om i landet hålls inom de mest disparata ämnesområden.

Hantverkskunskap har kommit att bli ett viktigare ämnesområde än ämneskunskap, men båda typerna av kurser har funnits med sedan Fojos start.

Intervjuteknik samt skriv- och språkutveckling har ökat över tid, liksom grävande journalistik. Något som däremot minskat radikalt är redigeringskurser. Att göra övningsidor i offset och lära sig använda typometer är inte längre gångbar kunskap.

Kurser inom olika ämnesområden (procent)

	1972-1981	1982-1991	1992-2001	2002-2011	2012-2021
Hantverkskunskap					
Analys (gräv + databas)	3	8	7	10	19
Språk och intervjuteknik	7	15	20	22	20
Redigering och ny teknik	24	17	17	19	16
Ljud, bild & video	7	5	5	16	16
Ledning, juridik och etik	6	7	7	8	7
Ämneskunskap					
Ämnen inom offentlig sfär	36	35	26	16	15
Ämnen inom privat sfär	8	12	11	7	2
Övrigt	9	1	7	2	5
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal kurser	201	331	380	341	255

Den första kursen i grävande journalistik gavs 1978. Över hundra ansökningar kom in, och tjugo journalister antogs. På senare år har även arbetsledning av gräv funnits i kursutbudet.

Deltagarna

NÅGOT SOM ÄR sig likt under hela Fojos verksamma halvsekel, är en skrivning i kollektivavtalet som ger enskilda journalister rätt att själva välja vilka kurser de vill gå hos Fojo. Om de blir antagna, har de också rätt till lön från arbetsgivaren medan Fojo betalar resan. Motsvarande kollektivavtal finns inte mellan några andra parter inom Almega.

De 22 500 utbildningsplatserna som erbjudits under årens lopp har haft många fler sökande än antalet platser. Urvalskriterierna har förvisso ändrats något under årens lopp, men alltid varit rigorösa. Såväl personlig bakgrund som gruppens sammansättning tas hänsyn till.

Deltagare från landsortspressen dominerar, men efter sekelskiftet deltar även journalister från etermedierna mer frekvent, liksom journalister från Stockholm. Kurser i journalistik har alltid haft *flicktycke*. Redan omkring 1990 var antalet kvinnor fler än antalet män på Fojos kurser, tio år tidigare än antalet kvinnor var fler än antalet män i SJF. Kvinnodominansen gäller alla kurser på 2000-talet, med ett undantag: sportjournalistik.

Det genomsnittliga antalet deltagare var länge konstant, 15–18 deltagare. Det har minskat under senare år, delvis på grund av pandemin.

Kursutvärderingarna visar att alla älskar Fojo. Det gällde 1972, och det gällde 2021. Förklaringarna är många. Att kursens innehåll är bra är förstås en grundförutsättning. En annan viktig sak är att få komma ifrån hemmaredaktionen en vecka och hinna reflektera samtidigt som man lär sig nya saker. Betydelsen av nätverket som byggs upp är något som många vittnar om.

Jag vill inleda med att säga att jag blev förvånad över hur stor nytta jag haft av den, med tanke på att jag ändå jobbat nästan 20 år som journalist! Och det är väl ett betyg så gott som något. Konkret har jag användning av kursen nästan dagligen i min yrkesvardag, i form av smartare frågor och tekniker att komma vidare när jag trodde att dörren var stängd. Det kan tex handla om slingriga eller ängsliga forskare, och rädda sjuksköterskor som först säger tvärnej till en intervju. Men som faktiskt går att nå, bara man vet hur.

– DELTAGARE PÅ KURSEN SVÅRA INTERVJUER I MAJ 2014

Redaktionerna

IBLAND SAKNAS KOPPLING mellan vad kursdeltagare *vill* studera och vad företagen tycker att deras medarbetare *borde* studera. Dessutom tas nyvunna kunskaper inte omhand, något som både kursdeltagare och chefer/arbetsledare vittnar om.

Att redaktionerna inte tar tillvara nya kunskaper kan inte betraktas som något annat än ett slöseri med resurser för alla inblandade: samhället, branschen, redaktionerna, den enskilde och Fojo.

Fojo skickar ut tips till arbetsledare på respektive kurs tredje dag. Tipsen handlar konkret om olika sätt att tillvarata kunskap när medarbetaren kommer hem. Det händer att någon tackar för tipsen, men i huvudsak är responsen positiv men sval.

Ansvar för hur kunskap tas tillvara kan aldrig vara Fojos, men problemen blir Fojos om utbildningarnas inte används och uppskattas.

Brist på tid, att medarbetare valt irrelevant kurs eller att fel medarbetare gått en utbildning är tre förklaringar som chefer ger. Ska man vara kritisk, tycks det snarare handla om brist på vilja och struktur. I en verksamhet som lyckas publicera nyheter 24/7 borde det finnas möjlighet att också skapa struktur kring hur man drar nytta av medarbetares kunskaper.

Fojo kan bidra med än mer tips, stöd, arbetsmodeller, förberedelser och coaching, men arbetet måste till syvende och sist ske ute på redaktionerna.

Hej. Nej, jag har inte funderat över hur vi ska dra nytta av medarbetarens nya kunskaper. Han sökte faktiskt kursen utan min vetskap. Men vi har ett "öppet hus" för alla anställda den 7 februari, som handlar just om utbildningar vi har genomgått. Då han kan redovisa vad han har lärt sig.

Ni får gärna bistå mig med idéer! Jag ska försöka få till bättre rutiner kring FOJO-kurserna, eftersom medarbetarna inte alltid söker i samråd med oss.

CHEFREDAKTÖR PÅ DAGSTIDNING, JANUARI 2018

Verksamheten

Kurser i Kalmar

KURSERNA I KALMAR är ofta en vecka långa, men det finns många undantag. Idag finns exempelvis kurser som är årslånga. De allra flesta kurser är grundkurser eftersom man vill nå ut så brett som möjligt. De allra flesta kurser ges också vid ett tillfälle, men också här finns undantag. Uppföljningar har blivit vanligare, och idag sker sådana ofta online.

Kurser/seminarier runt om i landet

ÅTMINSTONE VID 10–15 tillfällen per år ges regionala kurser i Fojos regi. De vanligaste ämnena vid dessa tillfällen är gräv, ekonomi och olika varianter av digitala presentationsformer. Vid särskilda tillfällen tas också specialkurser fram, som exempelvis *Vad händer i Ukraina? Inför Eurovision i Kiev* (Stockholm), *Kravaller, upplopp, bilbränder* (Örebro) eller *Inför fotbolls-VM i Ryssland* (Stockholm).

Uppdragsutbildning

STÖRRE UPPDRAG HOS enskilda koncerner/företag har varierat över tid. Mellan 2016 och 2020 gavs mycket få uppdragsutbildningar, men från och med 2021 har förfrågningar återkommit. Exempel på tidigare större projekt är tillsammans med Göteborgs-Posten (14 moment 2011–2012) och Gota media (8 moment 2014–2015).

Distansutbildningar

UTÖVER FÖRÄNDRINGAR SOM gjorts i pandemins spår, finns Fojo Academy som är videokurser online, gratis och tillgängliga när man vill.

Jourer

FOJO HAR FEM jourer, som i samtliga fall har resurser online med tips, mallar, länkar, Q&A, och i tre av fallen finns också möjlighet att kontakta experter för att få konkret hjälp.

- **Offentlighetsjouren:** möjlighet att få hjälp med frågor som rör offentlighet och sekretess.
- **Demokratijouren:** en webbaserad kunskapsbank med fokus på stöd kring hot och hat i det journalistiska arbetet.
- **Faktajouren:** ett kunskapscenter där journalister får hjälp att hantera desinformation och verktyg för fact checking.
- **Frilansakuten:** bok, kurser och aktiviteter som riktar sig till frilansare.
- **EU-kollen:** en wiki med basfakta om EU: tips, länkar och litteratur.

Rekommendationer framåt

Fojo måste bli mer känt

FOJO ÄR EN känd organisation, mycket välkänd. Men det är uppenbart att mångas kunskap om Fojo ligger decennier bakåt i tiden. Alla vet att Fojo ger kurser i Kalmar, och att medarbetare tycker att det är ett trevligt avbrott i vardagen. Men att Fojo ger kurser till chefer är exempelvis inte särskilt väl känt. Många intervjuade chefer efterfrågar dessutom kurser och resurser som redan finns. Nyhetsbrev och mejl går regelbundet ut, men man kan misstänka att de inte läses.

Fojos kurser måste differentieras

VECKOKURSERNA I KALMAR är basen för verksamheten, och en differentiering har redan inletts men måste utvecklas vidare. Det handlar bland annat om:

- **Kurslängd:** En dag, en vecka, två veckor, ett år?
- **Kursplats:** Kalmar vs övriga landet, från norr till söder.
- **Kursformat:** Grund- och påbyggnadskurser, kurser med flera avsnitt, mix av online- och på-plats-kurser, krav på uppföljning med olika intervall?
- Möjligheter att skicka mer än en medarbetare på samma kurs: i vissa kurser ger det mångdubbelt tillbaka, särskilt ifråga om grävande journalistik.

Fojo måste ställa krav

ÄVEN OM FOJO redan ställer en hel del krav på både medarbetare och arbetsledare, är det uppenbart inte tillräckligt. Om redaktionen inte har vett på att ta hand om nyvunnen kunskap måste Fojo intensifiera sina insatser. Man kan exempelvis skapa underlag att använda vid medarbetarsamtal, kräva uppföljningar efter avslutad kurs från medarbetare, kräva konkreta uppdrag från arbetsledning eller erbjuda underlag för medarbetaren att ta med sig hem för att lätt kunna dela med sig.

Fojo måste skapa fler kontaktytor

IDAG HAR FOJO ett advisory board, som är gemensamt för den svenska och den internationella verksamheten. Två ytterligare grupper är på väg att skapas för att få *input* i organisationen: ett ungdomsråd och ett internationellt nätverk. För att få *output* i organisationen krävs emellertid något annat. Ett branschråd på chefsnivå är en möjlighet, som kan organiseras så att deltagarna får ut något både av att möta varandra och lära sig mer om Fojo.

SWOT-analys

EN SWOT-ANALYS HANDLAR om *styrkor* (strengths), *svagheter* (weaknesses), *möjligheter* (opportunities) och *hot* (threats). I huvudrapporten finns en uttömmande SWOT-analys, medan bara de viktigaste punkterna tas upp här.

<p>Styrkor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fojo är välkänt • Fojo är en funktionell och uppskattad verksamhet • Fojo är både stabilt och flexibelt	<p>Svagheter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fojos lokalisering i Kalmar • Fojo når inte ut med sina digitala verktyg och utbildningar • Chefer ser inte relevansen med fortbildningen hos Fojo
<p>Möjligheter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fojo kan utveckla uppdragsutbildning • Fojo kan satsa på marknadsföring • Fojo kan ställa högre krav på såväl deltagare som chefer	<p>Hot</p> <ul style="list-style-type: none"> • Förändrade politiska förutsättningar för Fojos verksamhet • Hot & hat som leder till att journalister lämnar yrket • Konsolidering som gör att koncernerna klarar sin fortbildning utan Fojo

Metod och material

Undersökningsperiod

STUDIEN HAR GENOMFÖRTS under sommaren/hösten 2021, och behandlar Fojo sedan starten 1972 fram till femtioårsjubileet 2021.

Fojos historik

BREV, STYRELSEPROTOKOLL, GAMLA utvärderingar, verksamhetsplaner, årsredovisningar, ekonomi, kursutvärderingar och branschpress har använts som arkivmaterial för att teckna delar av Fojos historik. Det gäller framför allt första och sista decenniet av verksamheten.

Kursutbudet och kursdeltagarna

FOJO HAR UNDER 50 år erbjudit omkring 1 500 kurser i Kalmar, och utöver det också ett stort antal kurser och seminarier runt om i landet. En kvantitativ genomgång av alla kurser har gjorts, och de viktigaste variablerna har behandlat kursernas innehåll och deltagare.

Fojos framtid

DRYGT TRETTIO INTERVJUER har gjorts för att identifiera nyckelhändelser i historien, attityder till Fojo – men framför allt för att diskutera framtiden: vad kan Fojo göra för att bli bättre? Intervjupersonerna representerar olika delar av mediebranschen: press, radio, tv, tidskrifter, högskoleutbildning, branschorganisationer, facklig organisation samt arbetsgivarpart.

Avrapporteringen

FÖRUTOM EN OMFATTANDE rapport finns en databas med alla kurser och tillhörande kodschema, en lista med alla kurser samt några mindre reflektioner från författarens sida som föll utanför rapportens fokus.

Ett urval viktiga händelser 1972–2021

Samhället		Medielandskapet
Olof Palme är statsminister.	1972	Presstödet införs.
Norrmalmstorgsdramat.	1973	
Watergateskandalen.	1974	
Vietnamkriget tar slut.	1975	Video lanseras.
Carl XVI gifter sig. Borgerlig regering.	1976	Apple grundas.
Elvis Presley dör.	1977	
Friskis & Sveltis grundas. Prideflaggan visas offentligt för första gången.	1978	
Björn Borg blir världsmästare i tennis. Homosexualitet stryks som psykisk sjukdom.	1979	Text-tv lanseras.
Enorm arbetsmarknadskonflikt.	1980	Kvällspressen börjar tappa upplaga.
U137 går på grund utanför Landskrona.	1981	Comviq lanserar första mobiltelefonsystemet.
Våldsamma bränder i Värmland.	1982	CD lanseras.
Första personen dör i AIDS i Sverige.	1983	ARPANET byter namn till Internet Protocol.
Sveriges första hjärttransplantation.	1984	Apple Machintosh introduceras.
Live Aid sänds för svältande i Etiopien.	1985	Närradiosändningar permanentas.
Olof Palme mördas.	1986	
Förtvivlad jakt på Palmes mördare.	1987	TV3 startar sina sändningar. Lokalradion får en egen kanal, P4.
Miljöpartiet kommer in i riksdagen.	1988	
Berlinmuren öppnas.	1989	Dagspressen har 80% av reklaminvesteringarna.
Nelson Mandela frigges.	1990	
Ny demokrati kommer in i riksdagen.	1991	
Riksbanken höjer marginalräntan till 500 procent.	1992	TV4 startar sina sändningar. YGL börjar gälla.
Bill Clinton blir president i USA.	1993	Privat lokalradio börjar sändas.
Estonia förliser.	1994	Aftonbladet Kultur publiceras online.
Sveriges inträde i EU. Massakern i Srebrenica i Bosnien.	1995	World wide web börjar spridas bland allmänheten. Gratistidningen Metro lanseras. Sajten Flashback lanseras.
Galna ko-sjukan i Storbritannien.	1996	Schibsted köper Aftonbladet. Blocket lanseras.
Hallandsåsen miljöskandal.	1997	CNN startar svensk nyhetstjänst.
Kriminalisering av sexköp. Diskoteksbranden i Göteborg.	1998	PUL träder i kraft. Skatterabatt för personaldatorer. Google grundas.
Världens befolkning passerar 6 miljarder.	1999	Fildelningssajten Napster lanseras.
Svenska kyrkan skiljs från svenska staten.	2000	Lunarstorm lanseras.
Terrorattentat i USA, WTC & Pentagon.	2001	Halva Sverige befolkning har bredband. Wikipedia lanseras.
Första debatten om hedersmord (Fadime Sahindal).	2002	Begreppet multijournalist är spritt.

Utrikesminister Anna Lindh mördas.	2003	Skype och Myspace etableras.
Tsunami i indiska oceanen.	2004	Facebook lanseras vid Harvard college i USA.
Feministiskt initiativ bildas.	2005	Youtube lanseras. Hälften av alla journalister arbetar inom dagspress.
Fredrik Reinfeldt blir statsminister.	2006	Twitter lanseras.
Mona Sahlin ny partiordförande för S.	2007	Iphone presenteras i USA. Windows Vista släpps till allmänheten.
Barack Obama blir USA:s president. Finanskris.	2008	Iphone släpps i Sverige.
Svininfluensa.	2009	
Sverigedemokraterna kommer in i riksdagen.	2010	Instagram lanseras.
Terrorattentat i Norge (Utøya och Oslo).	2011	
Järnrörsskandalen (SD).	2012	Schibbye/Persson tillbaka i Sverige från Ogaden.
	2013	Annonsering på internet går om dagspressen. Omni lanseras.
Storbrand i Västmanland.	2014	Viralgranskaren lanseras.
Flyktingvågen.	2015	Breakit lanseras.
Swedbankhärvan.	2016	Arbete med Panamadokumentet.
Terrorattentat på Drottninggatan i Stockholm. Donald Trump blir USA:s president. Me too.	2017	Dagspressen får 14 % av reklaminvesteringarna. De flesta svenska mediehusen har betalväggar. 11% av befolkningen läser högerpopulistiska sajter.
Greta Thunberg börjar strejka utanför riksdagshuset. Kris i Svenska akademien.	2018	GDPR träder i kraft. AV-direktivet träder i kraft.
WHO informeras om covid-19.	2019	Mediestöd tillkommer vid sidan av presstödet.
Brexit.	2020	Från Pressombudsman till Medieombudsman.
Magdalena Andersson första kvinnliga statsministern.	2021	

50